

Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi

• Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU*

Öz

Her ülke kendi toplumu ve geleceği için korunma gereksinimi duyan az ya da çok sayıda çocuğu için gerekli koruma programları uygulamaktadır. Zamanla küçülen, zayıflayan ve parçalanmış ailenin tek başına çocuğu koruyamadığı düşünülmektedir. Sosyal devlet, çocuğun korunmasında kamunun önemi ve rolünün daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Ailesi yanında korunamayan çocuklar için yeni bakım modelleri sunulmalıdır. Çocuğun, aile yanında bakım modeli, toplum-temelli bir çocuk bakımı modeli olarak çocuk koruma sistemi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuk koruma sisteminin çocuk bakım uygulamalarının en önemli uluslararası yasal dayanağıdır. Çocuğun korunması açısından, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Türk Medeni Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de bütüncül, kapsamlı ve tüm kurumların etkin entegre olduğu bir çocuk koruma politikasının var olduğunu söylemek olanaklı değildir. Ayrıca, çocuğun korunmasına ayrılan bütçe olanaklarının yetersizliği, uygulamalarda, bilimsel yönetim ve "yönetişim" ilkelerine aykırılıklar, meslek elemanı sayısının yetersizliği temel sorunlar olarak kendini göstermektedir. Türkiye'de çocuk koruma sisteminin ve tüm çocukların korunmasına yönelik uygulamaların geliştirilmesi için yeterli toplumsal bilinçlendirmeler yapılmalı, ilgili yasal düzenlemelerin uygulama güçlükleri ve eksiklikleri belirlenmeli ve giderilmelidir. Ayrıca konu daha profesyonel bir anlayışla ele alınmalı, ilgili meslek elemanları eğitimlerle güçlendirilmeli, çalışan personele yapılan ödemeler teşvik edici olmalı, personel niteliği yükseltilmeli, tüm aileler eğitilmeli ve çocuk ihmallerinin önlenmesi amacıyla aileler ev ziyaretleri yoluyla denetlenmelidir. Sonuç olarak, Türkiye'de kendi öz ailesi yanında bakımı sağlayamayan, ailesi yanında olmasına karşın ihmal edilen, yoksulluktan dolayı sağlıklı gelişimi risk altında bulunan olumsuz yaşam koşullarında yaşamaya çalışan, buna karşılık korunma kararı bulunmayan, kamunun herhangi bir şekilde ilgi alanında olmayan çok sayıda çocuk bulunmaktadır. Gelişmiş bir ülkede tüm çocukların bakımı ve korunması kamunun ilgi alanında olmalı, kayıt altına alınmalı, denetlenmeli ve çocuklarına bakabilmeleri için ailelere, gereksinim duydukları her türlü destek sağlanmalıdır. Ülkemizde, çocukların korunmasına yönelik uygulamalar ve insan kaynağı zenginliği bu alanda oldukça ileri durumda bulunan ülkelerdeki uygulamalarda varolan karakteristik özellikleri taşımaması çocuk koruma hizmetlerinin etkililiğini zayıflatmaktadır. Ülkemiz çocuk koruma sisteminin geliştirilmesi ve iyileştirilebilmesi için ayrıntılı değerlendirmelere gereksinim bulunmaktadır. Bu makalede de çocuk koruma sisteminin değerlendirilmesi ve iyileştirmeler yapmak için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk koruma sistemi, çocuk koruma politikaları, yasal düzenlemeler.

Abstract

An Evaluation on Child Protection System in Turkey

Every society apply child protection programme for the children who need protection. It has been realized that the vaning, weakening and decomposing family can not protect the child on its own. The social state has made the role and importance of the public in child protection more clearly understood. New care types should be introduced for the children who can not be protected in the family. Family care has an most important model in the child protection system. Community-based child care has an important place in the child protection system. United Nations Convention on the Rights of the Child constitutes a part of the most fundamental international legal basis of the child protection system and child care practice in Turkey. Furthermore, Turkish Republic Constitution, Turkish Civil Law, Social Services and Child Protection Law No: 2828 and Child Protection Law No: 5395 have a considerable place among the national legal arrangements. It is hard to say that there is an extensive, integral child protection policy in Turkey. Moreover, lack of budgetary funds in this field and contravention to "governance" principles in supervisions, lack of number of social workers staff can be enumerated as the basic problems in this respect. In order to develop foster family practice in Turkey, sufficient presentation and making people conscious should be made, practical difficulties and deficiencies regarding the relevant legal arrangements should be determined and fixed, a professional conception should be adopted, the related professionals should be more professionals should be made more qualified by supplementary trainings, payments effected to the staff should be more encouraging and the families should be educated and supervised. Finally, there are many children in Turkey who are no raised in the family and their own families can not protect them, living in the unsuitable conditions, about whom there is no court protection order for the child and therefore who stays out of public interest. The developed countries care and protection matters of all children who need help should also be inside the public's sphere of interest, they should be formally registered and supervised, and all kinds of the support that child and the family need should be provided. Therefore child protection activities run by administration lack the accepted characteristics of child protection system facilities thus generally thought to be ineffective effort to fight child neglect and abuse. So there is a need for the evaluation of child protection system. Within this frame work, evaluation of child protection system and suggestions for improving system also mentioned.

Key words: Child protection system, child protection policy, legal arrangements.

(*) SHÇEK İstanbul Atatürk Kız Yetiştirme Yurdu Müdürü.

GİRİŞ

Bu makalede Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin ayrıntılı biçimde eleştirel bir bakışla değerlendirilmesi, sistemin tüm çocuklar yararına iyileştirilmesi amacı güdülmektedir. Bunun için önce tarihsel perspektifte çocuk sorununa değinilecek, Çocuk Hakları Sözleşmesinin ortaya çıkışı ve Türkiye çocuk koruma sistemine ilişkin değerlendirmeler yapılarak, sistemde yapılması gereken iyileştirmelere ilişkin önerilere yer verilecektir.

'Çocukluğun', insanın gelişim evreleri arasında özel olarak korunması gereken bir dönem olduğu düşüncesi Ortaçağ Avrupa'sında henüz ortaya çıkmamıştı. 17. ve 18. yüzyıllar Avrupa'sında Aydınlanma döneminin ve teknolojik gelişmelerin etkileriyle modern çocukluk anlayışı gelişmeye başlamıştır. Postman (1995)'a göre, ilk kez 19. yüzyılda devletin, çocukların bir koruyucusu olarak yasa yapma hakkı olduğu düşüncesi yeni ve radikal bir fikir olarak ortaya çıkmıştır.

Tüm dünya ölçeğinde var olan sosyoekonomik sorunlardan en çok çocuklar olumsuz etkilenmekte, bazı çocukların temel gereksinimleri karşılanamamakta, sağlıklı bireyler olarak yetişebilmelerinin önünde engeller bulunmaktadır. Zamanla küçülen ve geniş aile desteğinden yoksun kalan bazı ailelerin çocuklarına bakamadıkları durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu çocukların toplumsal sistem tarafından korunması ihtiyaçları söz konusu olmaktadır. Korunması gereken çocuklar olgusu, her toplumun içinde bulunduğu kendine özgü siyasal ve sosyal ortamın, ekonomi politikalarının bir ürünü ve önemli sosyal sorunlardan biri olarak kendini göstermektedir. Bu sorundan etkilenen çocukların profili, sayı ve nitelik bakımından zaman içerisinde değişimlere uğramakta ve sorunu ortaya çıkaran etkiler bağlamında yoğunluğu zaman içerisinde ve ülkedeki konjonktüre göre farklılaşabilmektedir.

Çocuk sorunuyla her zaman yakından ilgili olan sosyal çalışma disiplini, bireylerin yaşadığı topluma bütünleşmelerine, risk gruplarının sorunlarıyla baş edebilme becerisi geliştirmelerine ve ailenin, özellikle çocukların iyilik halinin sürdürülmesine odaklanan bir meslektir. Sosyal çalışmacıların, aile ve çocuk refahı alanındaki öncelikli görevlerinden biri korunması gereken çocuklarla ilgili, kurum bakımı dışında çocuğun yararını ve iyilik halini gözeten, ihmal-istismarı 'önleyici' erken müdahale politikalarının üretilmesine katkı yapmaktır.

Sosyal çalışmanın 'çocuk refahı alanı', kamusal çocuk koruma kurumlarında ihmal-istismar ve kötü muameleye uğradığı rapor edilen çocukların sorunlarına çözüm bulmayı hedefleyen, koruyucu, rehabilite edici hizmetleri içermektedir. Bu alan, sosyal çalışma disiplini açısından her dönemde en temel çalışma alanlarından biri olagelmıştır. Çocuk refahı hizmetleri, korunması gereken çocuklar sorununa çözüm bulabilmek amacıyla ve hızlı gelişmelerin tetiklemeyle, tarihsel süreçte giderek güçlenmiştir. Sosyal çalışmacılar, çocuk koruma sistemi (ÇKS) aracılığıyla çocukların gereksinimlerinin aile ve diğer sosyal kurumlar tarafından karşılanması, sağlıklı yetişmeleri önündeki engellerin kaldırılması konularında, müdahalelerle mesleki rollerini yerine getirirler.

Korunma ihtiyacı olan çocukların sağlıklı gelişimleri önünde birçok engeller göze çarpmaktadır. İnsan gelişimi ekolojisinde; gelişen insan organizmasıyla, yaşayıp büyüdüğü çevre arasındaki etkileşim, aile ve akrabaları içeren 'mikrosistem'; çocuğun aktif rol oynamadığı ancak onun yaşantısını ve gelişimini etkileyen kitle iletişim araçları, komşular, akranlar, sosyal hizmet, okul vb. eğitim kurumları, sağlık, sosyal güvenliğe ilişkin kurumlar ve bütün bu sistemlerin kendi içindeki bağlantılarını sağlayan 'mezzosistem'; kurumların üst düzeyde sosyoekonomik politikaları ile ülkenin ve toplumun inanç, değer ve ideolojilerini içeren 'makro-

sistem' içerisinde çocukların gelişimi olumlu ya da olumsuz yönde değişebilmektedir. Merkezde yer alan çocuk açısından, ekosistemin bu farklı yüzleriyle, aile-akrabalarıyla birlikte uyum içerisinde çalıştığında sistemin dengede olduğu, çocuğun normal gelişimini sürdürdüğü söylenebilir. Çocukla ekosistem arasında uyumun olmaması halinde ise çocuğun gelişimsel dönemleri ve sağlıklı gelişimi açısından çeşitli riskler söz konusu olabilmektedir.

Korunması gereken çocuklar, bir sistem olarak diğer birçok sistemle ilişki ve sürekli etkileşim içerisindeyler. Bu ilişki sistematığı, çocukların yakın aile çevresinden, yaşadığı sosyal çevreye topluma, yasalara ve uygulanan politikalara kadar uzanmaktadır. Bilindiği gibi toplumsal ve ekonomik politikalar, yaşanılan çevrenin kültürel değerleri ve aile ilişkileri insan yaşamını şekillendirmekte ve sistemde meydana gelen herhangi bir değişim bir başka alt sistemi ve dolayısıyla sistemin bütününe etkilemektedir. Bu açıdan, sosyal politikadaki değişimler, ebeveynlerden birinin kaybı, aile üyelerinin işini kaybetmesi, boşanma gibi sistemde meydana gelebilecek her türlü değişiklik ve olumsuz durum, çocuğu da aynı şekilde etkileyecektir. Ekolojik sistem kuramının sunduğu yaklaşım açısından, "korunması gereken çocuklar" sorununu açıklayabilecek bir çerçeve şu şekilde oluşturulabilir: Ülkemizde var olan korunması gereken çocuklar sorunu, toplumsal değişme, sosyoekonomik değişmeler, göç, kentleşme, işsizlik ve yoksulluk gibi toplumsal değişmeye yol açan yapısal etmenlerle ailelerin durumu ve özelliklerinin (aile yapısı ve işlevleri vb.) etkileşiminin bir ürünüdür. Toplumsal değişme, göç, kentleşme, işsizlik, ve yoksulluk gibi faktörler hem aileleri etkilemekte hem de onlardan etkilenmektedir.

Çocuğun Korunmasında Yasal Düzenlemeler

Tarihsel perspektif açısından, 1924 yılında Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk'ün de imza

koyduğu Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ile başlayan süreç II. Dünya Savaşının başlaması ile ke-sintiye uğramış, uluslar arası planda yürütülen çocuk hakları temelli çalışmalar, savaş sonrası kurulan Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün önderliğinde sürdürülmüştür. "Dünyadaki çocuklara asgari bir özen gösterilmelidir" ilkesini temel alan "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi", 1959 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. 1979 yılında ilan edilen "Dünya Çocuk Yılı"nda başlatılan çalışmalar, 20 Kasım 1989 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır (Müftü, 1997: 18-19).

ÇHS'nin 3. madde 1. bendine göre; "çocuğu ilgilendiren bütün faaliyetlerde, 'çocuğun yararı' temel düşüncedir". Sözleşmede, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğu kabul edilmektedir (Madde 27/1). Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu, sahip oldukları olanaklar çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşmektedir. Sözleşmeye taraf devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri almakla ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulamakla yükümlüdürler.

ÇHS'nin 9. madde 1. bendine göre, "Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler çocuğun; ana babasından, onların rızası dışında ayrılmasını güvence altına alırlar. Ancak, ana babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumunda ya da ana babanın birbirinden ayrı yaşama-

sı nedeniyle çocuğun ikametgâhının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca girilen her işlemde, ilgili bütün taraflara yapılan işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır”. Oysa, Türkiye’de ÇKS’ndeki alan uygulamalarında çoğu zaman çocuğun görüşü alınmadan ailesinden kopartıldığı, kurum bakımına alındığı görülmektedir. ÇHS’nin temel kriterleri, çocuğun yaşama, gelişme ve korunması hakkı, çocuğun öncelikli yararının gözetilmesi, çocuğun görüşünün alınması, ilkelerinin sadece sözde değil uygulamada yerine getirilmesi gerekmektedir.

ÇHS, uluslararası düzeyde çocukların haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından atılan ilerici bir adım olarak, çocuk koruma sistemlerinin de bu felsefeye uygun olarak ‘çocuğun yüksek yararını’ temel alan bir sistem olarak çalışmasını öngörmektedir. Sözleşme, modernitenin tüm yapıları ve değerleriyle hâkim olduğu yirminci yüzyılın ikinci yarısında kabul edilmiştir. ‘Modernlik’, teknolojik, bilimsel gelişmelerin toplumsal kurumlara nüfuz etmesi anlamına gelmektedir. Modern bir çocuk koruma sisteminde de ‘çocukluk’ döneminin, özen gösterilmesi gereken bir dönem olarak ele alınması gerektiği açıktır. Bu açıdan, çocukların korunması, sağlıklı bireyler olarak yetişebilmeleri konusunda ÇHS’de belirtildiği gibi ailenin ve devletin sorumlulukları olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Modern çocuk koruma sistemlerinde, çocuklar ve ailelerin gereksinimleri temel alınarak, sosyal çalışma uygulamalarında özellikle çocuğun iyilik halinin sürdürülmesi konusunda odaklanılmıştır. Sosyal refahın gerçek anlamını bulduğu ve sosyal hizmet örgütlenmelerinin de buna paralel geliştiği modern toplumlarda, tüm çocukların ve ailelerinin iyilik halini desteklemeye yönelik kapsamlı düzenlemeler, ÇHS’nin ruhuna uygun eksiksiz aile ve çocuk politikaları uygulanmaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, ‘çocuk sorunu’nun ağırlıklı tartışıldığı bir dönem olarak, çocuklarla ilgili tüm dünya ölçeğinde en önemli belge olan Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)’nin ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Sözleşmede, çocuğun yaşatılması, korunması ve gelişimi bakımından ‘aile’, öncelikli kurum olarak ele alınmıştır. Sözleşmenin 5. maddesinde, ana-baba sorumlulukları ve çocuğun aileden kopartılmadan, aile içerisinde desteklenmesinin önemine vurgu yapılmaktadır. Ailenin gereksinimlerini karşılamak, ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesini sağlamak, onların haklarını göz ardı etmeksizin iyi birer ana-baba olduklarını kabul etmek ve kapasitelerini güçlendirmek, temel ilke olarak da çocukların ailelerinden ayrılmasından mümkün olduğunca kaçınmak, ÇHS gereğince devletin görevleri arasında sayılmaktadır.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41, 58, 60, 61, 65. maddeleri genelde ailenin özelde de çocuğun korunmasını içeren hükümler taşımaktadır. 1982 tarihli T.C. Anayasası’nda çocuk kavramı ailenin içinde ele alınmış, çocuğun ve ailenin devlet korumasında olduğu ifade edilmiştir (Kontaş, 1992). Anayasanın 2. Maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sosyal devlet olduğuna dair bağlayıcı hüküm yer almakta, bu hüküm Devlete; bireylerin ihtiyaçlarını sağlaması, fakirlik ve eşitsizlikleri asgariye indirmesi, vatandaşların insan onuruna uygun yaşayabilmesi ve yarıncı endişelerinin azaltılması için gerekli önlemleri alması ve hizmetleri vermesi sorumluluğunu yüklemektedir. “Ailenin Korunması” başlıklı 41. maddesine göre; “Aile, Türk toplumunun temelidir ve Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle anne ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatları kurar” ifadesi yer almaktadır. Sosyal güvenlik hakkını düzenleyen 61. maddede ise, “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır ve bu amaçla gerekli teşkilatı ve tesisleri kurar veya kurdurur” denilmektedir.

Aynı şekilde, 2001 yılında yürürlüğe giren 4722 sayılı Yeni Türk Medeni Kanununun 185. maddesinde “Eşler, aile birliğinin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler” denilmektedir. Çocuğun yerleştirilmesini düzenleyen 347. maddeye göre ise, “çocuğun menfaati ve bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur ve çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hâkim, çocuğu bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir”.

Ülkemizde planlı kalkınma dönemine 1961 Anayasası sonrasında girilmiştir. Günümüze kadar yapılan dokuz kalkınma planında, korunması gereken çocuklar konusunun nasıl ele alındığına ilişkin ifadeler aşağıda değerlendirilmiştir:

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)’nda, “sosyal hizmetler” başlığı altında, korunması gereken çocuklar konusunda şu tespitler yapılmaktadır: “Sosyal hizmet çalışmaları, çeşitli gönüllü kuruluşlarla kamu kuruluşları tarafından dağıtık ve programsız olarak yürütülmektedir. Bu konuda yetişmiş eleman sayısı da yetersizdir. Korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri, çocuk suçluluğunun önlenmesi, intibaksız çocuklar ve geri zekâlı çocuklar meselesinin çözümü, çocuk emeğinin kötüye kullanımının önlenmesi, çocuk refahının sağlanması amaçlanacaktır”.

Bu plan döneminde, 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB)’na bağlı “Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü”nün kurulmuş olması en önemli gelişme olarak göze çarpmaktadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)’nin 107. sayfasında da, “Kadın, Aile ve Çocuk” başlığında çocuğun korunmasıyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Kimsesiz, aile ve yakın çevresinde yaşaması riskli olan çocuklar yönünden aile dışında alternatif bakım

modellerinin geliştirilip yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bünyesindeki 76 adet çocuk yuvası ve 97 adet yetiştirme yurdunda toplam 16.595 korunmaya muhtaç çocuğa hizmet verilmekte olup, ayrıca 421 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiş ve 1.730 çocuk da evlat edindirilmiştir. Güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi, toplumdaki hızlı değişme nedeniyle artmaktadır. Ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınacak, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verilecektir. Ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyacının karşılanması ve aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması hususunda gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Çocuk yetiştirme, yaşlı ve engelli üyelerin bakımı konularında aile eğitilerek desteklenecek, aile ile ilgili kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlanacaktır. Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilke ve hedeflerine ulaşmak esastır. Çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesinden hareketle, özürülü çocuklar ve korunmaya muhtaç çocukların ailesi yanında korunup yetişmesini sağlamak üzere aileye yönelik sosyal destek programlarına ağırlık verilecektir”.

Bu plan döneminde, 2001 yılında 4722 sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu ve 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)’nin yürürlüğe girmiş olması önemli gelişmelerdir.

Kalkınma planlarının ortak vurgusu olarak; korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmeleri, çocuk refahının sağlanmasının amaçlandığı, ailenin korunmasının öncelikli olarak ele alınacağı ve aile kurumunun her bakımdan güçlendirilerek, kalkınmaya paralel olarak ekonomik ve sosyal yapıdaki değişme ve gelişmelere uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir. Korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılmasına yönelik politikaların uygulanma-

sında ilgili bütün kuruluşların etkin işbirliğinin sağlanacağı, kurum bakımı yerine mümkün olduğu kadar aile içinde bakım hedef alınarak hizmetlerin bu yaklaşımla organize edileceği, ailenin güçlendirileceği ilkelerine yer verilmiştir. Ancak, hükümetlerin çocuk sorununa gereken önemi vermemesi nedeniyle yukarıda belirtilen planların çoğu politika uygulamalarında karşılığını bulamamış, sosyal sorunların çözümü konusunda ne yazık ki gerekli ilerlemeler kaydedilememiştir.

Daha önce belirtildiği üzere; “çocuk koruma sistemi” denilince, bir toplumda çocukların ihmal ve istismardan korunması için, çocuğun tam iyilik halinin devamını hedefleyen hizmetlerin organize edildiği yasal ve örgütsel yapıdan bahsedilmektedir. Türkiye’de çocuk koruma sistemi, SHÇEK tarafından biçimlendirilmiştir.

Aydınlanma döneminin etkileriyle modern çocukluk anlayışı gelişmeye başlamış ve 18. yüzyıldan sonra çocuğun korunmasında ailenin yanı sıra devletin de sorumlulukları olduğu anlayışı sonucu etkili olmuş ve bu kavrayış çocuk koruma sistemlerinin yasal ve örgütsel açıdan ortaya çıkmasının zeminini oluşturmuştur. Her ülkenin kendi gelişmişlik düzeyi, ekonomi uygulamaları ve sosyal politikalarının aynı şekilde ÇKS’lerine yansdığı söylenebilir.

Tarihsel süreçte, ülkelerin gelişmişlik seviyesiyle de bağlantılı olarak çocuk refahı politikaları, yasal ve örgütsel açıdan önemli değişimler geçirmiştir. Çocuğa bakış açısındaki ve çocuk refahı politikalarındaki bu gelişmeler, çocuk koruma sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Günümüzde çocuk koruma sistemleri; devletin çocuk refahı hizmetlerinin organize edildiği, ÇHS gereğince çocuğun ihmal ve istismardan korunması, toplumsallaşması gibi ‘çocuğun yüksek yararını’ temel alan hizmetlerin yürütüldüğü yasal ve örgütsel yapıdır. Çocuk koruma sistemleri, ülkelerde yaşanan sosyal sorunlar, göçler, mülteci sorunları, işsizlik ve yoksulluk gibi çocukların iyilik halini tehdit eden

risk faktörleri karşısında, onların gereksinimlerini karşılamak ve çocuk ihmallerini önlemek hedefiyle, çağdaş toplumsal refah sistemlerinde yerlerini almışlardır.

Çocuk koruma sistemi bu amaçlara hizmet ederken, toplumda varolan diğer sosyal sistemlerle de sürekli olarak karşılıklı etkileşim ve işbirliği içerisinde bulunmaktadır. Uluğtekin (1991)’e göre; “kuşkusuz tüm bu sosyal refah sistemleri de içinde buldukları toplumun yapısından, yani toplumdaki üretim ve mülkiyet ilişkileri, teknolojik düzey, siyasal düzen, hukuk düzeni ile demografik koşullardan etkilenir. Başka bir deyişle, gerek sosyal refah sistemi gerekse çocuk koruma sistemi, içinde bulunduğu toplumsal ekonomik yapının bir parçası olarak ondan etkilenir ve onu etkiler. Sistemler arası ve sistemler içi ilişkiler bu genel yapının koşullarınca belirlenmektedir”.

Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi

Sosyal hizmetlerin tek elde toplanması amacını güden 2828 sayılı SHÇEK Kanunu, 1983 yılında çıkartılmıştır. Bu kanunla, dağınık haldeki çocuk koruma hizmetlerinin belirli ölçülerde bir araya toplanması amaçlanmıştır. En büyük yenilikler, yeni kurumun muhtaç kişilere “aile bütünlüğü” içinde parasal ve malzeme olarak sosyal yardımlar sağlaması yetkileriyle donatılması ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili hizmetler merkezi idarenin sorumluluğu altında ve tek kurum bünyesinde yürütülmesi anlayışı olmuştur. Bu yeni kuruma, hizmetlerin geliştirilmesi ve düzenlenmesi konusunda geniş bir mevzuat hazırlama yetkisi verilmiştir. Böylelikle 1940’lı yıllardan itibaren çocuğa ilişkin iyi niyetli ancak ağır aksak yürüyen düzenlemeler ve Türkiye çocuk koruma sistemi, hiç değilse çağdaş bir anlayış açısından önemli bir aşamaya ulaşmıştır. Uluğtekin (2001: 17); yasanın önemini belirtmekle beraber, “bu yasanın aileyi ve çocuğu bir arada desteklemeyi amaçlayan yaygın politika ve örgütlenme biçimine sahip olmadığı” eleştirisini getirmiştir.

Aile parçalanmaları, ebeveyn ölümü gibi nedenlerle korunma gereksinimi ortaya çıkan çocuklara yönelik hizmetler sunan SHÇEK, Türkiye'deki çocuk koruma sistemi açısından en önemli düzenleme olan 2828 sayılı kanunla hizmet vermektedir. Bu kanun, aile ve çocuk refahı alanında var olan dağınıklığın belirli ölçülerde giderilmesi amacıyla çıkartılmış ve SHÇEK Genel Müdürlüğü, korunmaya muhtaç çocuklara, ailelere yönelik sosyal hizmetleri planlamak, uygulamak, rehberlik hizmetleri sağlamak, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemekle görevli ve yetkili kılınmıştır. 2005 yılında çıkartılan Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile ise özellikle suça sürüklenen çocukların da korunması hedeflenmiş, "çocuğun barınması" ve "danış-

manlıkla" ilgili tedbirlerin uygulanması konusunda SHÇEK yükümlü kılınmıştır.

Çocuk Koruma Sisteminin Niteliği ve Niceliği

SHÇEK'de çalışan toplam personel sayısı 9.111, tahsis edilen kadro sayısı ise 12.634'dür. Kurumun bakım sistemini oluşturan "çocuk yuvaları", 12 yaşından küçük çocukların; "yetiştirme yurtları" ise genellikle 13-18 yaş arası çocukların bakıldığı kuruluşlardır.

Aşağıdaki tabloda, ülkemiz çocuk koruma sistemi oluşturan SHÇEK'e bağlı kuruluşlar ve kapasite durumlarına ilişkin sayılara yer verilmektedir:

Tablo 1: Temmuz 2008 İtibariyle SHÇEK'in Kuruluşlarında Mevcut Kapasite ve Bakılan Kişi Sayısı

Sıra No	Kuruluşun Adı	2008 Temmuz Ayı İtibariyle SHÇEK'na Bağlı Çocuklara ve Ailelere Yönelik Kuruluşların Mevcut Durumu				
		Sayı	Kapasite	Kayıtlı Kişi Sayısı	Faaliyet Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	2008 Yılında Hizmetten Gündüzlü Yararlanan Kişi Sayısı
1	Çocuk Yuvası (0-6)	16	958	1023	544	0
2	Çocuk Yuvası (7-12)	56	3863	4181	2725	0
3	Çocuk Yuvası (0-12)	23	3290	4046	2437	0
4	Sevgi Evi (0-12)	7	660	641	514	0
5	Sevgi Evi (13-18)	3	216	243	194	0
6	Kız Yetiştirme Yurtları	46	2753	3811	2162	0
7	Erkek Yetiştirme Yurtları	64	5078	6491	3584	0
8	Kor.Bak.ve Sos.Reh. Mrk(7-18)	8	182	222	101	0
9	Bakım ve Reh. Merkezi	47	3434	3609	3458	307
10	Kadın Konukevi	23	463	329	329	0
11	Toplum Merkezi	73	0	46676	0	46676
12	Aile Danışma Merkezi	47	0	7423	0	3596
13	ÇOGEM Yatılı	15	440	337	257	0
14	ÇOGEM Gündüzlü	25	0	7251	0	6857
15	ÇOGEM Yatılı - Gündüzlü	3	61	774	0	466
16	Gözlem Evi (İlk Adım İstasyonu)	8	107	907	39	1620
17	Çocuk Evi (0-12)	49	274	225	225	0
18	Çocuk Evi (13-18)	15	103	144	110	0
	GENEL TOPLAM	538	21882	88333	16679	59522

SHÇEK, 2007 Yılı Değerlendirme Raporuna göre, SHÇEK'in bütçesinin % 47'si çocuk ve gençlik hizmetlerine, % 16'sı sosyal yardım hizmetlerine ayrılmaktadır. Rapora göre; "SHÇEK'in faaliyetleri için; 2002 yılında 121 milyon TL olan kurum bütçesi 2007 yılında % 500'den yakın artışla 791.5 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Kurum bütçesinin yaklaşık % 30'dan fazlası personel ve SGK giderlerine, % 40'ı mal ve hizmet alımı giderlerine, % 10'dan fazlası sosyal yardımlar, çocuklara verilen harçlıklar, eğitim giderleri olan cari transferler giderlerine ve % 10'u da yatırım, onarım ve kurumların tefrişi gibi kalemlere ayrılmıştır. 2000'li yıllarda sadece 3.000 kişiye aylık 50 TL nakdi yardım verilmiş iken 2006 yılında 27.319 kişiye aylık 200 TL'den fazla olmak üzere 41 milyon TL tutarında aynı-nakdi yardım yapılmıştır". Devletin sosyal hizmetler alanına daha fazla kaynak aktarması yanında, 2000 yılında, kurumda 811 SHU ve 150 Psikolog ve 65 doktor görev yaparken, 2006 itibariyle bu sayı 1.140 SHU ve 221 Psikolog ve 108 doktora yükseltilmiştir. Ayrıca, kadrolu devlet memuru olarak 106 çocuk gelişimcisi, 913 öğretmen, 115 doktor, 108 fizyoterapist, 504 hemşire, 64 diyetisyen, 398 çocuk eğiticisi, 198 bakıcı anne ile özel hizmet alımı yoluyla çalıştırılan 6329 yardımcı hizmetli geçici statüde çalışan personel kurumda görev yapmaktadır. Ancak personel niceliği ve niteliğinin devletin bu en zor sosyal görevlerinden birisini başarılı bir biçimde yerine getirebilecek bilgi ve donanımda olmadığını söylemek abartılı olmayacaktır.

Nüfusu ülkemizle benzer sayıda olan İngiltere'de sosyal hizmetler alanında çalışan 100 binden fazla sosyal çalışmacı, psikolog meslek elemanı bulunmaktadır. Bu sayıların niceliği bile, ülkemizde sosyal politika uygulama düzeyinde sosyal sorunların çözümü, sosyal hizmetlerin yürütülmesi konusunda ne kadar büyük olanaksızlıklarla karşı karşıya olduğunu gözler önüne sermektedir.

Çocuk Koruma Sisteminde Çocuklara Yönelik Geliştirilen Hizmet Modelleri

a) Kurum Bakımı

Kurum bakımı, çocuğun kendi evinden uzakta olduğu 24 saatlik tam zamanlı bir bakımdır. Bu bakım türü, ülkemiz gibi sosyoekonomik yönden az gelişmiş toplumlarda korunması gereken çocuklar için sunulan en yaygın hizmet türüdür. Nitekim, ülkemizde halen 20.000 çocuk kurum bakımı altında bulunmaktadır. Kurum bakımı, küçük grup evlerinde ya da yatılı kurumlar olan yuva ve yurtlarda verilebilmektedir. Ancak, daha önce de vurgulandığı üzere bu bakım türünün pek çok sakıncaları bulunmaktadır. Öncelikle, çocuklarla birebir ilişkinin yeterli düzeyde kurulamaması, tek tek ilgi, şefkat ve sevgi gösterilmemesi, uyarıcı eksikliği sonucu çocuklarda içe kapanma, yetersiz sosyalleşme problemleri ve davranış sorunları ortaya çıkmaktadır.

SHÇEK'in kurum bakımı sistemini oluşturan "çocuk yuvaları", 12 yaşından küçük çocukların; "yetiştirme yurtları" ise genellikle 13-18 yaş arası çocukların bakıldığı kuruluşlardır. 1997 yılında 572 sayılı KHK ile SHÇEK kanununa eklenen yatılı "çocuk ve gençlik merkezleri" (ÇOGEM)"nde; "ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlikelere karşı karşıya kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin rehabilitasyonlarını ve topluma kazandırılmalarını sağlamak" amaçlanmaktadır. Ayrıca, 7 Temmuz 2005'de kanuna eklenen "çocuk evi", toplu kuruluşlar yerine en çok 6-8 çocuğun barındığı ve "sevgi evleri", kuruluş bakımı yerine daha küçük birimlerde, aile ortamına benzer yapılar, küçük müstakil binalarda bakım hizmeti verilen kuruluşlar olarak tanımlanmıştır.

Yapılan birçok araştırma; en iyi kurum bakımının dahi çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimine uygun olmadığını ortaya koymuştur.

Bıyıklı (1982), yetiştirme yurduna yuvadan gelen 7-11 yaş grubundaki çocuklarla, aileleri yanında yaşayan aynı yaş grubundaki çocukları, zihinsel ve psikososyal gelişim alanları açısından karşılaştırmıştır. Düşük sosyoekonomik düzeyde ailesinin yanında kalan 60 çocuk ile kurum bakımı altında bulunan 60 çocuk araştırma kapsamına alınmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, aileden ve yakın sosyal çevreden yoksun, anne sevgisi ve ilgisi görmemiş, uyaran eksikliği çeken çocukların zihinsel gelişiminin, ailesi yanında kalan çocuklara oranla düşük olduğu bulunmuştur. Toplumsallaşma, sorumluluk, dil gelişimi, bağımsız etkinlik gibi konularda uyum sorunları gözlenmiş ve 7 yaş grubu yuvada kalan çocukların ailesinin yanında kalan çocuklara göre daha geride oldukları saptanmıştır.

b) Koruyucu Aile Hizmeti

Aile parçalanmaları sonucunda, çocuklar bir süre ailesinden ayrılmak zorunda kalabilmektedirler. İşte bu süre içerisinde ailesinden ayrılmaları yönünde karar verilen çocukların, bu süreci kurum bakımı yerine başka bir aile yanında geçirmeleri daha yararlı olacağı düşüncesi, bu bakım türünün geliştirilmesini sağlamıştır. Buradaki amaç, çocukların ailelerinden ayrı oldukları bu zorlu dönemi en asgari zararla, fazla örselenmeden geçirmelerini sağlamaktır. Koruyucu aileler, sosyal çalışmacılar tarafından ayrıntılı sosyal inceleme ve değerlendirmelerle seçilen geçici anne babalardır. Çocukların, kendilerini koruyacak, sevecek, destekleyecek, onlara güven sağlayacak, sosyokültürel ve ekonomik gereksinimlerini karşılayacak bir aileye ihtiyacı olduğu düşüncesi bu uygulamanın temelini oluşturmuştur. Çocukların kendi ailelerince bakım ve korunma olanağı bulamadığı durumlarda, onları kurum bakımına almak yerine bu süreci başka bir aile yanında geçirmeleri ve normal yaşamlarına devam etmelerini sağlamak, çocuğun yararı için en doğru çözüm olarak görülmektedir. Türkiye’de koruyucu aile bakımı, 1961 yılında uygulanmaya

başlamıştır. SHÇEK 2007 Yılı Değerlendirme Raporuna göre, 240 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiş, halen, 973 çocuk koruyucu aile yanında bakılmakta olup, 1983 yılından bugüne kadar toplam 4.353 çocuk koruyucu aile hizmetinden yararlandırılmıştır.

Gelişmiş ülkelerde, korunması gereken çocukların % 75’i koruyucu aile yanında bakılmakta iken, Türkiye’de bu oran sadece % 4’dür. Bunun nedenlerinden birinin ÇKS’nde, sosyal çalışmacı sayısının çok yetersiz oluşu sonucu aile ve çocuk değerlendirmesinin gerektiği ölçüde ayrıntılı ve hızlı yapılamaması olduğu düşünülmektedir. Bir diğer neden de SHÇEK tarafından koruyucu ailelere ödenen ücretlerin 300 TL’ye yükseltilmesine karşın, bu toplum temelli bakım hizmetine toplumun gerektiği ölçüde katılım göstermemesidir. Ayrıca, bugünkü yönetmeliğe göre koruyucu aile işlemleri il sosyal hizmetler müdürlüklerince yürütülmekte olup, dosyayı tamamlama ve il müdürlüğüne sunma yetkisi yuva müdürlüklerine verildiği takdirde, bürokrasi azaltılarak, koruyucu aileye yerleştirilen çocuk sayısının artırılabilirliği düşünülmektedir. Çünkü koruyucu aileler, çoğunlukla il müdürlüğü yerine direkt olarak kuruluşlara bu yönde müracaatlarda bulunmaktadır.

c) Evlat Edinme

Evlat edinme, doğal ailesini kaybetmiş olan, sağlıklı koşullar altındaki aileler tarafından yetiştirilmesi mümkün olmayan çocuklar için aile sağlamanın; yasal, sosyal ve psikolojik yöntemidir. Yeni Türk Medeni Kanununun, 305’den 320’ye kadar olan maddelerinde evlat edinmenin çerçevesi çizilmiştir. Buna göre; 30 yaşını dolduran bireyler ve 30 yaşını dolduran, 5 yıllık evli olan çiftler evlat edinebilmektedir. Evlat edinilecek çocuk ve ebeveyn adayı arasında 18 yaş fark olması zorunludur. Türkiye’de her yıl 3.000 evlat edinme müracaatı olmakta, ancak sadece ortalama 500 çocuk aileye yerleştirilebilmektedir. Bunun nedeni İstanbul,

Ankara gibi büyük metropollerde bile sadece birkaç sosyal çalışmacının evlat edinme dosyalarına bakması ve bu nedenle sosyal inceleme ve aile ve çocuk değerlendirmelerinin gerektiği hızda yapılamamasıdır.

SHÇEK Faaliyet Raporuna göre; 2007 yılında 578 çocuk evlat edindirilmiş, 1983 yılından bugüne kadar SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından evlat edindirilen çocuk sayısı 8.940'ı bulmuştur. Derinlemesine aile ve çocuk değerlendirilmesi yapıldığında, bu hizmetin “çocuğun yüksek yararına” yönelik daha işlevsel hale gelebileceği, evlat edindirilen çocuk sayısının artırılabilirliği düşünülmektedir.

d) Çocuğun Aile İçinde Bakımı ve Korunması

Çocuğun aile içinde bakımı ve korunması, toplum-temelli bir hizmet modeli olarak bu makede korunması gereken çocuklara yönelik çocuğun yararını gözeten ideal sosyal çalışma uygulaması olarak ele alınmaktadır.

Tüm anne babalar çocuklarını en iyi biçimde yetiştirmek isterler ancak, ana babaların yaşam koşulları ve yaşam olayları her zaman bunu olanaklı kılmamaktadır. Bazı aileler, aile bütünlüğü dağıldıktan sonra fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik nedenlerle güçsüz kalarak, sorunlarını çözemez bir hale gelerek çocuklarına bakamayacak duruma düşebilmektedirler. Ailedeki çözülemeyen problemlerden dolayı, çocukları kurum bakımına alındıktan sonra, aileler normal koşullarına döndüklerinde ya da ailelerin gereksinimleri karşılandığında, aileye sosyal çalışma müdahalesi yoluyla “ailenin yeniden birleştirilmesi” çözümü sonucu, çocuklar ailesine dönebilecek ve normal yaşamlarına devam edebileceklerdir. Zaten, çocuk için sosyal çalışmanın temel felsefesi açısından doğru olan yöntem de budur.

2828 sayılı SHÇEK Kanunu'nda yer alan sosyal yardım uygulamaları ile temel gereksinimlerini karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere sosyal yardım sunulmaktadır. 28.09.1986 tarihinde yürürlüğe giren; 29.12.1993, 10.04.1997, 31.03.2005 ve 01.07.2006 tarihlerinde bazı maddeleri değiştirilen “Ayni Nakdi Yardım Yönetmeliği” hükümleri çerçevesinde verilen “sosyal yardım”; yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde yapılan ayni ve nakdi yardımları kapsamaktadır. Bu çerçevede, kişinin asgari yaşam seviyesine ulaşması amacıyla sorununu çözümlenebileceği süreler içinde (6 ay, 1 yıl ve daha uzun süreli) veya geçici nitelikte ve değişen miktarda yardım sağlanabilmektedir.

“Ayni yardım”, yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbi araç-gereç ile rehabilitasyon amaçlı protez araçları gibi sosyal inceleme raporuyla müracaatının ihtiyacına göre verilecek mal ve malzeme yardımı; “nakdi yardım” ise, sosyal inceleme raporu sonucunda müracaatçının ihtiyacına göre verilecek para yardımıdır. Sosyal yardım miktarı ise en yüksek devlet memuru aylığının (ek gösterge dahil) % 40'ıdır. Bu miktar 2009 yılı Temmuz ayı itibarıyla 212.50 TL'dir.

Yönetmeliğe göre, çocuklar açısından ayni nakdi yardımdan yararlanabilecek öncelikli nüfus grupları, korunma kararlı kuruluşta bakılan çocuklardan ailesi yanında bakılabilecek olanlar, korunma kararlı olup yuvaya yerleştirilmek için sırada bekleyen çocuklar, hakkında korunma kararı alınmak talebiyle başvuruda bulunulup korunma kararı alınmaksızın ekonomik destek ile ailesi yanında bakılabilecek

durumda olan çocuklar ve korunma kararı olmamakla birlikte, eğitimine devam etmekte ekonomik güçlükler yaşayan ilk ve orta öğretim öğrencileridir.

Bu kapsamda SHÇEK Genel Müdürlüğü'nde, kurum bakımı altına alınmış olan çocukların tekrar aile veya akraba yanına döndürülmesi 'ailenin yeniden birleştirilmesi' yönünde çalışmalar yapılmaktadır. 2005 yılından sonra; Türkiye çapında 1.839 çocuğun, İstanbul'da ise 222 çocuğun aile ve akraba yanına döndürüldüğü bildirilmektedir (SHÇEK, 2007).

SHÇEK 2007 Yılı Faaliyet Raporuna göre; "bir yıllık sürede, toplam 16.526 çocuğa aynı nakdi olarak sosyal yardım sağlanmıştır. Bunlardan 4.640'ı korunma kararı olan çocuklar, 10.225'i korunma kararlı statüde olup kurum bakımına alınmadan sosyal yardım yapılanlar, 1.661'i ise korunma kararı olmaksızın yardım yapılan çocuklardır". Rapora göre, kurum bakımında yuvada kalan çocukların aylık maliyeti 900 TL, aile yanında desteklenen çocukların maliyeti ise 300 TL'dir. Dolayısıyla aile ve akraba yanında çocuğun desteklenmesi hem 1/3 oranında daha ekonomik, hem de çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi için çok daha elverişlidir. Ancak, SHÇEK'de yürütülen uygulamalarda olduğu gibi, aileye sadece para yardımı yapmak yeterli değildir. Ailenin duygusal gereksinimleri, psikososyal sorunlarının çözümü konusunda aile danışmanlığı ve rehberlik hizmetleri geliştirilmeli, aileye sosyal çalışma müdahalesi yoluyla ailenin iyilik halinin devamı sadece maddi bakımdan değil bütün açılardan desteklenmelidir.

Ülkemizin çocuk koruma sistemi olan SHÇEK'te, kurum bakımında bulunan 20.000 çocuğa oranla 2007 yılında 24.340 çocuğa sosyal yardım verilmesi ve SHÇEK'e ayrılan

bütçenin son yedi yılda yedi katına çıkartılması daha önceki dönemlere kıyasla olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak MERNİS verileri temelinde, nüfusun % 8'inin yoksul olduğu hesaplandığında iki milyondan fazla çocuğun halen yoksulluk riski altında yaşadığının tahmin edildiği daha önce de belirtilmişti. Bu rakamın yanında, ÇKS tarafından bir şekilde müdahale edilen toplam 50.000 çocuğun gerçek korunması gereken çocuk sayısının yirmide birini dahi oluşturmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu şekilde bakıldığında, ülkemiz açısından olumlu gelişmelere rağmen çocuk koruma sisteminin ne kadar yetersiz olduğu ve çocuğun korunması konusunda ne kadar büyük eksiklikleri bulunduğu görmek olanaklıdır.

Dolayısıyla ülkemizdeki sosyal politika açısından, 'çocuğun korunması' konusunu devlet politikası haline getirerek, tüm toplumun entegre edileceği, yeterli kaynak ve finansman sağlanan çağdaş bir çocuk koruma sistemi oluşturmak gereksinimi kendini göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Genelci sosyal çalışma uygulaması, gereksinim odaklı (need-based) faaliyet gösteren bir yaklaşım olup sosyal çalışmacılar; mesleki bilgi ve profesyonel değer sistemi aracılığıyla, müracaatçıların gereksinimlerinin ortaya çıkartılmasını sağlarlar. Bu, sosyal çalışmanın temel ilkelerinden biridir. Sosyal çalışmacılar, teorik bilgi temelini kullanarak müracaatçının hissettiği gereksinimlerden başlayıp müracaatçı ile birlikte söylenen ve hissedilen gereksinime yanıt verecek hedefleri belirleyerek, gerekli mesleki müdahaleleri gerçekleştirir. Ashman ve Hull (1999: 40)'a göre; "genelci sosyal çalışma uygulamalarında, ailenin problemleri ancak onun 'gereksinimleri' gözden geçirildikten sonra anlaşılabilir. Sosyal çalışmacının görevi, ailenin sorunla-

rının çözümü için aile üyelerinin neye gereksinim duyduklarını ortaya çıkartarak ilgili kuruma rapor etmektedir”.

Uzun yıllardır ülkemizde, çocukları korumak için, toplum temelli, çocuk yararını gözeten alternatif hizmetler üretilmemiş ve genellikle ‘kurum bakımı’ ön plana çıkartılmıştır. Oysa, araştırma sonuçları kurum bakımının çocuklar için sakıncalı olduğunu ve onların sağlıklı gelişimini engelleyici, örseleyici bir uygulama olduğunu göstermektedir (Güçray, 1981; Bıyıklı, 1982; Ünlü, 1987). Sosyal çalışma disiplini açısından da çocukların korunmasında kurum bakımı tedbirinin, çocukla ilgili başka bir çözüm bulunamadığı durumlarda uygulanabilecek son seçenek olması gerektiği bilinmektedir.

TÜİK, 2007 yılı ‘Yoksulluk Çalışması’ sonuçlarına göre; “2006 yılında dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırı 549 TL iken 2007’de bu rakam 619 TL olarak kabul edilmiştir. 13 milyon kişi bu sınırın altında yaşamını sürdürmektedir. 2006 yılında aylık 205 TL olan açlık sınırı, 2007’de 237 TL olarak belirlenmiş ve 539 bin kişi ise sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının altında yaşıyor. 17 milyon 690 bin ailenin 2 milyon 473 bini yoksul durumdadır. Hanehalkı sayısı arttıkça yoksulluk oranı da artmakta olup, yoksul oranı 1-2 kişilik ailede % 10.95; 3-4 kişilik ailede % 8.27, 5-6 kişilik ailede % 17.54, yedi ve daha fazla sayıdaki ailelerde % 41.83 olmuştur. Toplam nüfusun % 0.74’ü gıda yoksulluğu (açlık), % 17.81’i yoksulluk (gıda+gıda dışı), % 1.41’i kişi başı günlük 2.15 doların altında gelire yaşamını sürdürmektedir”.

Yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler göz önüne alındığında ülkemizde risk altında yaşayan ‘tüm çocukların korunması’ açısından, önemli eksiklikler olduğu görülmektedir. Çünkü çocukların olumsuz yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedefine ulaşılması, sadece ailelerin sorunları artık kronik hale geldikten sonra çocuklar hakkında kurumlara yapılan müracaatlarla değil, ancak hak-temelli bir

kavrayışla olanaklı hale gelebilecektir. Çocukların iyilik halini desteklemeye yönelik daha etkili sosyal politikaların geliştirilmesi ve sosyal çalışma müdahalelerinin yapılması gerektiği açıktır. Çünkü, çocuk-merkezli erken müdahale programları ve gereksinimlerin belirlenmesi ve karşılanması, güçlendirilmeleri yoluyla, risk altındaki çocuklar her türlü ihmal ve istismardan uzak tutulabilir.

Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde, çocuk koruma sistemini oluşturan politikadaki yetersizlikler, bütçeden bu sisteme ayrılan pay ve tüm çocukların korunmasına yönelik bir anlayış geliştirilememiştir. Örneğin çocuğuyla birlikte yaşayan annelerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için ev kiralanabilmesi, tek ebeveynli ailelere çocukları için asgari gelir desteği gibi kapsamlı uygulamalar bulunmamaktadır. Sadece, çocuk koruma sistemine yansıyan çocuklarla ilgili sorunlara mevcut bütçe olanakları çerçevesinde müdahaleler gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Tüm çocukların gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanmasına yönelik kapsamlı uygulamalar ne yazık ki 21. yüzyılın ilk çeyreğinde dahi yapılamamaktadır.

Tüm çocukların iyilik halinin devamının sağlanmasını savunan Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), Türkiye tarafından 1990 yılında kabul edilmiş, 27 Ocak 1995 tarih, 22184 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4058 sayılı kanunla onaylanarak ulusal hukuki bir belge haline gelmiştir. ÇHS’nin uygulanması ve yürütülmesinde koordinatör kuruluş olarak SHÇEK tayin edilmiştir. Sözleşmenin ülkemizde kabulünden sonra, SHÇEK kanununun bazı maddeleri ÇHS’nin ruhuna uygun olarak değişikliklere uğramış, yönetmelik ve yönergelerde sözleşme maddeleri esas alınmıştır. ÇHS ile çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlâki gelişiminde uygun koşulların düzenlenmesi görevi aile kadar toplumun ve devletin de yüklendiği sorumluluğun çerçevesi belirlenmiş ve güvence altına alınmıştır. 2002 ile 2004 yılları arasında gerçekleştirilen yasal

reformlar iç hukuku, ÇHS standartlarına daha da yakınlaştırmış, böylelikle çocuğun hukuksal, toplumsal tüm kurumlar aracılığıyla daha üst düzeyde korunması hedefine bir adım daha yaklaşmıştır.

Ülkemizde çocuk ve aile politikalarındaki yetersizlikler nedeniyle, SHÇEK'te ülke çapında sadece 1.100 meslek elemanı ile sosyal çalışma uygulamaları yürütülmeye çalışılmakta, çoğu zaman ev ziyaretleri dahi yapılmadan düzenlenen sosyal inceleme raporları ile çocuk ve ailesi hakkında kararlar verilmektedir. Ancak gerek politika açısından eksiklikler, gerekse sosyal çalışmacı personel sayısı yetersizliği nedeniyle, değerlendirme sürecine gerekli ağırlığın verilemediği, derinlemesine vaka değerlendirmesi ve görüşmelerin yapılamadığı,

ev ziyaretlerinin bir-iki ay sonra yapılabilirdiği ve bir sosyal çalışmacıya yıllık ortalama 200'ün üzerinde vaka düştüğü söylenebilir. Tüm çocukların korunmasını sağlamaya yönelik politika eksiklikleri nedeniyle yeterince güçlendirilemeyen ve kurumsallaşamayan SHÇEK, kendi olanakları ve gücü ölçüsünde bir takım uygulamalar yapabilmektedir. Oysa gelişmiş ülkelerin çocuk koruma sistemlerinde varolan çocuk ve aile destek programları geliştirilmeli, kurumun insan kaynağı da önemli ölçüde artırılmalıdır. Tüm çocukların korunması, ancak kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin hepsinin dahil olduğu, etkin bir şekilde işbirliği yapabileceği, birbirine entegre edilmiş bütüncül çocuk ve aile politikalarıyla olanaklı hale gelebilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. (2006). "Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği". Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ACAR, B. Y. ve Acar, H. (2002). "Sistem Kuramı- Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar". Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Cilt:13, Sayı 1: 29-35.
- AKKAYA, Y. (2002). "Göç, Yoksulluk, Kentsel Şiddet ve İnsan Hakları". Y. Özdek. (Ed.), Ankara: TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayını.
- ARIKAN, Ç. (2005). Türkiye'de Aile Politikası Uygulamalarına İlişkin Genel Değerlendirme. Aile Danışmanlığı El Kitabı içinde ss: 117-123. Ankara: SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi. Aile Hizmetleri Araştırma Uygulama Merkezi (AHUM) Ortak Yayını.

- BERTALANFFY, V.L. Ecologica Systems Approach. (www.Users.Globalnet.Co.Uk/-Ebstudy/Strategy/Ecosys.Htm).
- BIYIKLI, L. (1982). Yetiştirme Yurduna Yuvadan Gelen 7-11 Yaş Çocukların Zihinsel ve Psiko-Sosyal Gelişimlerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi). Ankara Üniversitesi.
- BUĞRA, A. ve Keyder, Ç. (Eds). (2006). Sosyal Politika Yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları, Yayın No: 9.
- CILGA, İ. (1989). Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları. Ankara: Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü.
- CILGA, İ. (1999). Türkiye'de Çocuk Hakları Çalışmaları. B. Onur (Ed.), Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No: 2.
- ÇENGELCİ, E. (1998). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Ankara.

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1997). T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, Ankara.
- Çocuk Koruma Kanunu. (ÇKK). 5395 Sayılı Kanun. 03.07.2005.
- Devlet Denetleme Kurulu (DDK), (2003). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çalışmalarına İlişkin Rapor. Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Aile ve Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.
- DUMANLI, R. (1996). Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutu. Ankara: DPT Uzmanlık Tezi, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını.
- DUMON, W. (1991). Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Aile Politikaları. W. Dumon (Der.), T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No. 69, Ankara.
- DUYAN, V. (2003a). Aileye Yönelik Planlı Müdahale Sürecinin Aşamaları. Toplum ve Sosyal Hizmet. Ankara: H.Ü. SHY Yayını, Volume 14(1): 41-61.
- DUYAN, V. (2003b). Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller. Toplum ve Sosyal Hizmet. Ankara: H.Ü. SHY Yayını, Volume 14(2): 1-22.
- ERKAN, Ö. (1995). Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Çocuk Yuvalarında Bir Araştırma. Ankara.
- GÖKÇE, B. (1971). Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu ile İlgili Tutumun Sosyolojik Mukayeseli Tahlili ve İzahı. Ankara: T.C. SSBYB Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 55.
- GÜÇRAY, S.S. (1989). Çocuk Yuvalarında ve Ailesi Yanında Kalan 9,10,11 Yaş Çocuklarının Öz-Saygı Gelişimini Etkileyen Bazı Faktörler. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- GÜLERCE, A. (1996). Türkiye'de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- HOLLAND, S. (2004). Child and Family Assesment in Social Work Practice. Sage Publications
- İÇAĞASIOĞLU, Ç. A. (2007). Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Belirlenmesi: Ankara Örneği. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet anabilim Dalı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İKİZOĞLU, M. (2000). Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi. Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma. Ankara, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- İL, S. (2001). Aile Yaşamı ve Gereksinimler. V. Duyan ve A. Mavili Aktaş (Ed.). Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları ss.139-145. Ankara: H.Ü. SHYO Yayını.
- KARATAŞ, K. (1987). Gecekondu Ailelerinin Kentle Bütünleşmesini Engelleyen Nedenler ve Ortaya Çıkan Toplumsal Sorunlar. Hacettepe Üniversitesi. (Yüksek Lisans Tezi).
- KARATAŞ, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. Toplum ve Sosyal Hizmet. Cilt: 12, Sayı: 2: 87-96.
- KARATAŞ, K. (2007). Türkiye'de Çocuk Koruma sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. Toplum ve sosyal Hizmet. Cilt: 18, Sayı: 2: 7-20.
- KONTAŞ, Y. M. (1992). Çeşitli Ülkelerde ve Türkiye'de Aile Politikası Uygulamaları ve Türkiye İçin Politika Önerileri. Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Politika Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı, Uzmanlık Tezi.
- KORAY, M. (2000). Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- KOŞAR, G. N. (1992). Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: İLTEK A.Ş. .

- OKAY, C. (1999) Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti: 1917-1923. İstanbul: Şule Yayınları.
- ONAT, Ü. (1994). Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne Başvuran Korunmaya Muhtaç Çocuklar Üzerine Bir Araştırma. 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi. Bildiriler. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları No: 3, ss. 43-57.
- ÖZBEK, N. (2002). Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşruiyet. 1876-1914. İstanbul: İletişim Yayınları.
- POSTMAN, N. (1995). Çocukluğun Yokluğu. (Çev.) K. İnal. Ankara: İmge Kitabevi.
- SHÇEK Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi. (2006). Nihai Rapor, Sosyal Araştırmalar Merkezi (SAM), Ankara.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü 2007 Yılı Faaliyet Raporu.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü, 15.11.2004 Tarih ve 200/82 Sayılı Korunma Kararlarının Alınması Kaldırılması, Tertip ve Nakil İşlemleri, Konulu Genelge.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü, Web Sitesi.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu. 2828 Sayılı Kanun. Resmi Gazete. 18059, (27 Mayıs, 1983).
- Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları (2004). BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı. Sosyal Hizmet Uzmanları Genel Merkezi Yayın No: 07. Çeviren: V. Duyan, Ankara.
- TEZCAN, M. (1990). Toplumsal Değişme ve Aile. Türkiye Aile Yıllığı. Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Türkiye'de Çocuğun Durumu. (1989). DPT Yayını, Ankara.
- ULUĞTEKİN, S. (1993). Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal Hizmet Kuruluşları. M.Ü. Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul.
- ULUĞTEKİN, S. (1993). Çocuk Yuvaları: Uygulamanın Son Araştırmalar Işığında Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi SHYO Dergisi. 11, 1-2-3: 35-56.
- ULUĞTEKİN, S. (2001). Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler. Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. H.Ü. SHYO Yayın. No:8, ss. 7-19, Ankara.
- U.S Child and Family Department, 2008. Web Sitesi.
- U. S. Department of Human Services. (2008). Web Sitesi.
- ÜNLÜ, E. (1987). Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı Örneğinde Sosyal Hizmette Bir Değerlendirme Araştırması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- U.S. Department of Health and Human Services. (2008). Administration for Children&Families (acf.hhs.gov) Web Sitesi.
- VIVIANA, A. Z. (1985). Pricing The Priceless Child: The Changing Social Value of Children. Newyork.

